

УДК 330.88
© 2013

М.П. ТИЩЕНКО,
кандидат економічних наук

ДВНЗ “КНЕУ ім. В. Гетьмана”,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВИПУСКНИКІВ ВНЗ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Доведено, що ключовою основою сучасної освіти фахівців має стати усвідомлення проблем сталого розвитку, які передбачають задоволення потреб суспільства сьогодні без шкоди для майбутніх поколінь. Описано п'ять головних принципів концепції сталого розвитку, які необхідно знати для формування еколого-економічної свідомості випускників ВНЗ.

Постановка проблеми. Сучасна дійсність висуває високі вимоги до підготовки майбутніх фахівців. Організація навчання та подальшої роботи в нових соціально-економічних умовах вимагає опори на науково обґрунтований, а не емпіричний рівень пізнання. Унаслідок цього в майбутніх фахівців необхідно формувати економічне мислення з використанням системного підходу, що дасть можливість критично аналізувати процеси господарювання і управління, знаходити оригінальні й науково обґрунтовані методи реалізації господарських та управлінських завдань.

Компетенція – це знання і уміння у певній сфері людської діяльності, а компетентність – це якісне використання компетенцій, це специфічна здатність ефективного виконання конкретних дій у предметній сфері, включаючи вузько предметні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за свої дії. У контексті сталого розвитку необхідно розглянути еколого-економічне мислення, свідомість та культуру.

Економічна свідомість виникає в економічній сфері громадського життя з огляду на суспільні потреби, еколого-економічне буття, які викликають необхідність усвідомлення їхнього функціонування й удосконалювання. Еколого-економічне мислення вимагає для свого розвитку чітко певних механізмів, головним з яких є освіта, оскільки мислення формується у сфері освіти, у процесі виховання, потім процес підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації й т. ін.

Система освіти впливає на формування еколого-економічного мислення людей, які потім, діючи в професійній сфері, видозмінюють і економічну свідомість, направлену на новий тип мислення. Центральне місце в системному світогляді випускника має займати *категорія розвиток* [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічним підґрунтям дослідження стали наукові праці українських та зарубіжних авторів: О. Білоруса, М. Блауга, Б. Боулінга, В. Гейця. Але, незважаючи на істотний науковий масив даних, низка проблемних питань все ще залишається недослідженою, зокрема, невизначеними залишається системність мислення. У структурі еколого-економічної свідомості треба насамперед виділити такий елемент, як еколого-економічні знання, на основі яких відбувається практична діяльність. Усе це свідчить про актуальність і складність обраного напрямку дослідження. Сучасні підходи економістів-теоретиків до формування нової парадигми досліджень закономірностей сталого розвитку до певної міри мають своєю основою наукові розробки українських учених кінця XIX–початку XX ст. Зокрема, провідна українська дослідниця історії розвитку світової економічної думки Л. Корнійчук зазначає, що українська школа фізичної економії, засновниками якої були С. Подолинський, В. Вернадський, за основу економічного аналізу бере, власне, саме фізичні характеристики. Тому парадигма сталого розвитку починається з фізичних параметрів (обмежені можливості докві-

ля, складні екологічні взаємозв'язки, закони термодинаміки), головним питанням якої є досягти оптимальної рівноваги між нефізичними змінними параметрами (технологіями, перевагами, розподілом, стилем життя) та складною біофізичною системою.

Метою статті є теоретичне дослідження формування професійних компетенцій випускників у контексті сталого розвитку.

Матеріали досліджень та їх обговорення. Згідно з теорією Джейма Б'юкенена щодо суспільного та конституційного вибору, процес прийняття рішень, вибору цілей економічного та соціального розвитку, засобів їх досягнення повинен базуватися на обов'язковому врахуванні позицій, інтересів і прагнень кожного індивідуума, суб'єкта соціально-економічних відносин, сили та суб'єктивних поглядів на характер цілей та засобів їх досягнення певних економічних, соціальних, політичних груп, партій, узгодження переваг окремих суб'єктів і цілісних груп суб'єктів на основі загальновизнаної, раціональної та оптимальної процедури.

В умовах глобалізації суспільство порушує системні умови розвитку, швидкими темпами зменшуються ресурси. Для майбутнього сталого розвитку, який включає поєднання таких компонентів, як економіка, екологія та соціальна сфера суспільства, необхідне усвідомлення трансформаційних процесів, що відбуваються в сучасному етапі розвитку. Розглянувши воронку сталого розвитку, зазначимо, що ресурсний потенціал для здоров'я і економіки систематично зменшується, того ж часу населення планети швидко зростає. Воронка має тенденцію до звуження у зв'язку з тим, що ресурси швидко вичерпуються, а невідтворювальних процесів в суспільстві більше [2].

Чинники, що демонструють "звуження стінок воронки": *економічні* – зростання витрат на ресурси, підвищення ставок податків, більш суворіше законодавство; *втрата частки ринку виробниками*; *соціальні* – безробіття, бідність; *екологічні* – забруднення навколишнього середовища.

Основою сучасної освіти фахівців має стати усвідомлення проблем, які очікують світове суспільство найближчим часом, якщо воно

не перейде до принципів подальшого сталого розвитку в економіці, соціальному житті, співіснуванні з оточуючим природним світом.

Розуміння перспектив існування людини за умов зменшення ресурсів (звуження воронки) викликає потребу посилення уваги не лише до проблем сутності та ролі економічного розвитку у функціонуванні суспільства взагалі, але й до активного пошуку принципів і механізмів якісних змін у спонукальних мотивах суб'єктів господарської діяльності щодо змін своєї поведінки у процесі цього розвитку. Такий пошук необхідний, насамперед, щоб забезпечити сьогодні сталий розвиток, задоволення потреб суспільства без шкоди для майбутніх поколінь.

Починаючи з 1940 року вчені розвивали "системну теорію" трансдисциплінарного вивчення абстрактної організації явищ, незалежно від їх субстанції, типу, просторового або тимчасового масштабів існування. Системна теорія розглядає як загальний принцип до всіх складних об'єктів, так і конкретний (індукції, дедукції). Для прийняття рішень щодо сталого розвитку в будь-якій комплексній системі необхідно ієрархічно виділити п'ять "системних рівнів" і зазначити різницю в рівнях планування:

- 1) *системний рівень* – будь-яка система або сукупність змінних, фундаментальних частин або процесів, які доречні для мети, яку необхідно досягти;
- 2) *рівень успіху* – будь-яка мета, яку необхідно досягти;
- 3) *стратегічний рівень* – стратегічні принципи відбору дій для досягнення мети;
- 4) *дієвий рівень* – дії, які потрібно реалізувати, щоб досягти мети;
- 5) *рівень інструментів* – інструменти, які спонукають досягнення мети.

Кожна організація має принципи своєї діяльності, за якими вирішує свої проблеми, ухвалює рішення, здійснює планування. Можна об'єднати ці чотири принципи в "ABCD"-систему (рисунок) [3].

(А) Усвідомлення: структура – включаючи системні умови, послідовні підходи, організаційну мотивацію для досягнення стратегії – розділяється як модель між плануючими учасниками. Цей рівень відповідає на

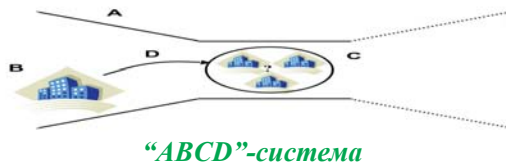
такі питання: яку організацію ви аналізуєте? Об'єкт, предмет вивчення? Що виробляє організація? Яку функцію виконує? Яка мета цієї організації / яке бачення ролі в суспільстві?

(В) Підстава: оцінка реалій, перспектив, можливостей сталого розвитку, враховуючи існуючі перешкоди. Слід звернути увагу на дієвість цієї системи (дії організації, яку ви оцінюєте) через призму принципів можливості підтримки. Необхідно оцінити сильні і слабкі сторони цієї організації.

(С) Бачення: рішення і бачення для перспективи. Цей рівень відповідає на такі питання: які можливі дії / ініціативи / інвестиції? Цей принцип характеризує можливість досягнення мети.

(Д) Встановлення і управління пріоритетами: розташування по пріоритетах своїх дій, обговорення яких проводиться колективно. Цей рівень відповідає на такі питання: чи дії відбуваються в правильному напрямі? Чи це гнучка платформа? Яка окупність інвестицій?

Системність мислення дозволить в майбутньому не тільки досягти сталого розвитку, але й вийти на результат зростання (рисунок).

Тому, говорячи про цілеспрямованість сталого розвитку, ми повинні розуміти, що у цьому процесі будь-яка форма розвитку в соціальній (економічній) системі має свої внутрішні закони, які визначають його спрямованість, динаміку незалежно від бажань, мотивів діяльності людини. Така спрямованість формується на основі ендегенних (внутрішніх) закономірностей процесу суспільного розвитку, які зумовлюють факт незворотності прогресу в людському суспільстві.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на п'яти головних принципах:

1) суспільство може надати розвитку сталого і довготривалого характеру, для того щоб задовольняти потреби людей, що живуть зараз, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби;

2) обмеження, які існують в галузі експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані зі сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення;

3) задоволення базових потреб усіх людей. Без цього сталий і довготривалий розвиток просто неможливий;

4) налагодження стану життя тих, хто користується надмірними засобами (грошовими і матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема відносно використання енергії;

5) розміри і темпи росту населення повинні бути погоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми, що змінюється.

У структурі еколого-економічної свідомості треба найперше виділити такий елемент, як еколого-економічні знання, на основі яких відбувається практична діяльність. У цьому випадку еколого-економічна свідомість відіграє активну й відносно самостійну роль, не обмежується відображенням соціально-економічного буття, містить у собі відношення до нього, оцінки економічної діяльності й виступає важливим фактором поведінки різних соціальних груп в умовах екологічної кризи. Необхідно запозичити практику європейських країн щодо впровадження в навчальний процес таких дисциплін, як "Сталий розвиток", "Стратегічне лідерство в контексті сталого розвитку", які нададуть випускникам різних напрямів розуміння необхідності забезпечити подальше існування людства на засадах якісного розвитку всіх складових економічної системи, на протилежність кількісному зростанню [4].

Свідомість виступає у двох основних формах:

- *психологія людей* – їхні емоційно-психологічні внутрішні переживання (відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, усвідомлення, настрої, потреби, інтереси, воля), які одержують найбільший розвиток під час господарської діяльності;

- *мислення* – пізнавальна діяльність, інтелектуально-психологічна діяльність (освіта, розвиток знань – поняття, судження, умовиводи, теорія тощо), а також практична перетворююча діяльність, у якій виражається-

ся здатність і вміння глибоко осмислювати економічну дійсність.

Еколого-економічна свідомість є осмислення, усвідомлення людьми еколого-економічної діяльності, взаємодій та відносин, відображення економічної дійсності, а еколого-економічне мислення є його вираженням. Отже, досліджувані явища пов'язані з принципово різними рівнями пізнання: економічна свідомість – з пізнанням функ-

ціонування й розвитку соціально-еколого-економічних законів, а еколого-економічне мислення – із включеністю в соціально-економічну практику сталого розвитку з урахуванням екологічного чинника. Еколого-економічне мислення, орієнтоване на вирішення економічним суб'єктом конкретних господарських ситуацій, дає майбутнім фахівцям векторний напрям мислення.

Висновки

Таким чином, під еколого-економічним мисленням необхідно розуміти опосередковане й узагальнене відображення економічної дійсності, що включає, по-перше, пізнання еколого-економічної системи та притаманних їй об'єктивних економічних законів і категорій; по-друге, засвоєння отриманих знань, їхнє перетворення в переконання, уміння й навички (логічні форми) мислення, мотиви діяльності; по-третє, реалізацію цих переконань, навичок і мотивів в економічну поведінку. У такому розумінні еколого-економічне мислення необхідно розглядати як духовний компонент еколого-економічної культури суспільства.

Еколого-економічна культура – спосіб взаємодії еколого-економічної і еколого-

економічного мислення, що регулює участь індивідів і соціальних груп в еколого-економічній діяльності та ступінь їхньої самореалізації в тих або інших типах економічної поведінки.

Професійна компетентність сьогодні характеризується сукупністю інтегрованих знань, умінь і досвіду, а також особистісних якостей, які дають можливість людині ефективно проектувати і здійснювати професійну діяльність у взаємодії з навколишнім світом. Необхідно виділити і “вищі компетентності”, які передбачають наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організовувати людей для виконання поставлених цілей, готовності оцінювати і аналізувати соціальні наслідки своїх дій.

Бібліографія

1. Гараедаги Дж. Системное мышление: Как управлять хаосом и сложными процессами: Платформа для моделирования архитектуры бизнеса / Дж. Гараедаги; пер. с англ. Е.И. Недбалской; науч. ред. Е.В. Кузнецова. – Минск : Гревцов Паблицер, 2007. – 138 с.
2. Göran Broman. Simplicity without Reduction: Thinking Upstream Towards the Sustainable Society / Göran Broman, John Holmberg, Karl-Henrik Robèrt // Department of Mechanical Engineering University of Karlskrona / Ronneby S-371 79. – Karlskrona, SWEDEN, – 2000. – P. 21.
3. Karl-Henrik Robèrt. Strategic leadership towards sustainability / Karl-Henrik Robèrt, Göran Broman, David Waldron. Printed in Karlskrona, Sweden, by Psilanders grafiska Four edition. – 2007. – 354 p.
4. Manfred Max-Neef. Fundamental Human Needs Cut from Transdisciplinary Economics for Sustainability / Manfred Max-Neef // Economist Recorded Ecomunicipalities Conference Helsingborg, Sweden. May 27. – 2008 – 241 p.

Рецензент – доктор економічних наук,
професор І.І. Вінченко